

ÇOBAN KÜLTÜRÜ

Yahya AKSOY

Çoban kültürü, Orta Asya bozkırlarından Anadolu yaylalarına uzanan “Oğlunla oba, kızınla komşu ol” geleneğine dayanan, özgün sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip bir yaşama felsefesini ifade eder. Bozkır kültürü olarak ifade edilen çoban kültürü ile harmanlanan Asya ve Anadolu coğrafyası, zengin ve renkli halk kültürümüz ile bütünleşmiştir.

Keklik öten, kekik biten yaylalarda, tarlalarda, bahçelerde, bağlarda yaşayan insanları sembolü olarak değerlendirilmekte olan çobanlar, sabahları horoz ötüşleri arasında keklik sesiyle uyanırlar ve akşamları köpek havlamaları, kuzu sesleri, güvercin ötüşleri arasında huzur ve mutlulukla uykulara dalarlar.

Dört bir yanı çoban çeşmeleri ile donatılmış köylerin otlaklarında,

ÇOBAN RESSAM (Süleyman Şahin, d.1949)

derelerinde ve tepelerinde, sırtlarında (abası)kepenekleri, elinde kavalı, önünde heybeli eşeği ve yanında karabaş köpeği, büyük ve küçükbaş hayvanları ile baş başa olan çobanlar, kırsal hayatın vazgeçilmez meslek erbabı olarak halk arasında

sevilirler. Halkın bir parçası, hayvanların can yoldaşı olarak romanlara ve şiirlere konu olan çobanlar, halk kültürümüzün özgün parçalarıdır.

Ünlü şair Faruk Nafiz Çamlıbel “ÇOBAN ÇEŞMESİ” şiirinde şöyle der:

“Derinden derine ırmaklar ağlar, /Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,
Ey suyun sesinden anlıyan bağlar, /Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi.
Göynünü Şirin’in aşkı sarınca, /Yol almış hayatın ufuklarınca,
O hızla dağları Ferhat yarınca, /Başlamış akmağa çoban çeşmesi.
O zaman başından aşkındı derdi, /Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi, /Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi.
Vefasız Aslı’ya yol gösteren bu, / Kerem’in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu, /Sızmadı toprağa çoban çeşmesi.
Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda, /Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda,
Ateşten kızaran bir gül arar da, /Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi,
Ne şair yaş döker ne aşık ağlar, / Tarihe karıştı eski sevdalar.
Beyhude seslenir, beyhude çağlar, /Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi.”

Çoban kavalının yanık, donuk ve içli sesine akseden musiki ile tüm canlılar dinlenir, eğlenir ve ruhlarını yıkarlar. Çobanların ritimli ıslık sesi ile koyun ve kuzular, çoban çeşmeleri önünde kurulan su içme yerlerinden susuzluklarını doya doya giderirler. Kendileri de

avuç avuç su içerek yorgunluklarını üzerlerinden atarlar. Ellerini ve yüzlerini yıkayarak serinler, dinlenir ve dinçleşirler.

Doğaya, insana ve özellikle çobanlara gönlünü açan ünlü şair Kemalettin Kamu şöyle demekte:

“Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum, /Bu dağların eskiden aşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz, ebenced buraların, /Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların,
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi, /Her gün aynı pınardan, doldurup testimizi,
Kırlara açılırız çingiraklarımızla...
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla, /Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına, /Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.”

Kemalettin Kamu, “Bingöl Çobanları” şiirinde, Anadolu insanını, kendi yaşayışı içinde ele alıyor. O, bir yolcu veya yabancı değil, bu toprakların yerlisidir. Soyu “bu dağların eskiden beri âşinâsı”dır. Çobanlar, buraların “ebenced” bekçisidirler. “Tenha

derelerin, vahşi kayaların” onları sürü peşinde görmediği gün yoktur. Burada bir “geçiş” değil, bir “kalış”, öteden beri bu topraklarda yaşayan bir insanın hayatı ve duyuş tarzı ifade edilirken, bu farklı duruş, şiire bir hüviyet veriyor.

Şair, eserinin kahramanı olan çobanı, bizzat konuşturmak suretiyle tanıtıyor. Bu anlatış tarzı, şiire lirik bir karakter kazandırıyor. Burada şairin çobanla ruhi kaynaşmasını görebiliyoruz.

Ünlü şair Enver Bilgiç, çobanların öyküsünü dizelerine aktarmış:

“Çocuk yaşta beni dağa attılar, / Kepenek altında sabah eyledim,
Önüme bir sürü davar kattılar, /Toz toprak içinde iflah eyledim.
Kuru somun peynir soğandı aşım, /Ot saman olurdu hep üstüm başım,
Karıştırdı terim ilen göz yaşım, /Bazen isyan edip günah eyledim.
Yaylanın düzündü kışlamız vardı, /Koru buram buram ardıç kokardı,
Yazın güneş çarık gibi yakardı, /Yaban hayatı ben essah eyledim.
Gün doğmadan sürü dağlara yürür, /Derelerden bazen duman sel yürür,
Karanlıkta sanki çalı dal yürür, /Sabrımı korkuya silah eyledim.
Dağda taştta zormuş karın tokluğu, /Kapatır yolları karın çokluğu,
Aklıma düştükçe yârin yokluğu, /Kavalla dertleşip ferah eyledim.
Saf masum hayvanlar can dostum oldu, /Yaylalar ovalar neşeyle doldu.
Patikalar huzur veren yol oldu, /Baykuş konan ini dergâh eyledim.
Coşkuyla meleşir kuzu koyunlar, /Kaymak gibi sütler sımsıcak yünler,
Bir ömre bedelmış o kutsal dünler, /Hiç aklımdan çıkmaz eyvah eyledim.
Dünyadan habersiz gözden ıraktım, /Çoban olmak için belki çırağı, /Ben sevdami dağda, kırdı bıraktım, /Divane gönlümü islah eyledim.
Bir nefes gibiydi geçti seneler, /Kulaklarımda hep kuzular meler,
Harmanda savrulup uçtu teneler, /Düvenler üstünde semah eyledim.”

On beşin üzerinde esere imza atarak kültür tarihimize büyük katkılar sunan, 2017’de Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu üstün hizmet ödülüne layık görülen, eski müze müdürlerinden Ahmet Semih Tülay, Asya’dan Anadolu’ya uzanarak yavaşatılan “ÇOBAN KÜLTÜRÜ” üzerinde uzun yıllar yaptığı araştırmalarını, “İlk Çağlardan Günümüze ÇOBAN KÜLTÜRÜ I VE II -Sözlük, Atasözleri ve Deyimler” adlı 820 sayfalık iki ciltlik eserlerinde çarpıcı örnekleriy-

le harmanlamıştır.(Afyonkarahisar Belediyesi Kültür yayınları no :28 ve 29). Bu örnek kültür hizmetinde, tüm emeği geçenleri kutluyorum. Sığırtmaç ölmüş sopası kalmış, sığırtmaçlık yok olsa, kitabı kalır.

Eski sevdalar ve eski meslekler tarihe karışsa da izleri ve dumanları, esintiler halinde hayatın bir parçası olarak hep yaşamaya devam ederler. Tıpkı çoban-çobanlık ve çoban kültürü gibi. Bozkırın insanı, hava-

sı, suyu, geleneği ve alışkanlıkları renklerle bezenmiş çoban kültürünü oluştururlar. Filozofların, Yazarların, şairlerin, ressamaların, fotoğrafçıların ve müzisyenlerin eserlerine hayat ve ruh vererek özgünlük kazandırırılar.

Yaylaların koyunsuz, kuzusuz ve çobansız kaldığı bu ortamda, yeni yıldı çobanlara, umut, iş ve mutluluk, şairlere yeni şiirler ve sanatçılara ve araştırmacılara yeni eserler yazmaları dileklerimizle.